

2. Моніторинг стандартів освіти / За ред. А. Тайджмана і Т. Невілла Послтвейта. – Львів: Літопис, 2003. – 328 с.
3. Ляшенко О. Концептуальні засади моніторингу якості освіти // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І. Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – С. 21-27.
4. Лукіна Т. Види моніторингових досліджень // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І. Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – С. 40-47.
5. Майоров А.Н. Информационное обеспечение управленческой деятельности в системе образования // Школьные технологии. – 2000. – № 2. – С. 77-108.
6. Гавриленко І.М. Соціологічний моніторинг і діагностика в освіті // Освіта і управління. – 1998. – № 2. – С. 7-9.
7. Лукіна Т.О. Основні принципи функціонування системи моніторингу якості загальної середньої освіти // Нові технології навчання. – 2000. – Вип. 25. – С. 24-31.
8. Циба В.Т. Основи теорії кваліметрії: Навчальний посібник – К.: ІЗМН, 1997. – 160 с.

УДК 37.011:111.7

Хромова О.І.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
та історії науки і техніки
Державний університет інфраструктури та технологій

СУЧАСНА ОСВІТА ЯК ФЕНОМЕН ПОВСЯКДЕННОСТІ

В статті здійснено спробу соціально-філософського аналізу сучасної освіти як феномена повсякденності. Освіта розглядається як один з механізмів відтворення первісних смислів життєвого світу людини, той шар структури повсякденності, де відбувається осмислення і переосмислення традиційних цінностей та формуються нові смисли, завдяки чому виникає нова ментальність і нові способи життя.

Актуальність теми. Розвиток сучасної освіти відбиває всю суперечливість процесів розвитку суспільства і світу в цілому, наочно демонструє їх амбівалентність, яка проявляє себе, з одного боку, у всезагальній кризі існуючої системи, а з іншого, у появі певних симптомів оновлення, характер і наслідки яких ще тільки мають бути дослідженими. Саме криза освіти, яка посилилася останніми десятиліттями і виявляється у незадоволеності її результатами, невідповідності компетенцій, які формуються в процесі навчання вимогам сучасного ринку праці на фоні перетворення самої освіти в складну, спеціалізовану систему, що

розвивається за власними законами, універсалізація освіти, що спричинена необхідністю в постійному оновленні знань, сприяли виокремленню і становленню як самостійної галузі філософії освіти. Сьогодні є очевидним, що розробка і впровадження будь-яких освітніх стратегій є неможливою без філософської рефлексії, яка дозволяє нам побачити всі складові цих перетворень в більш загальному соціокультурному контексті і спрямовує на з'ясування кінцевих, сутнісних засад ефективного функціонування системи освіти в сучасному суспільстві, яке є динамічним та нестійким.

Феномен освіти є досить ґрунтовно дослідженим у вітчизняній філософії освіти та педагогіці. Традиційно підкреслюється, що вона є соціальним інститутом, завдяки якому функціонує механізм відтворення суспільства та його цінностей, відбувається процес становлення та розвитку особистості, рух знань, вмінь та навичок із покоління в покоління. Також наголошується, що освіта є одним з визначальних інститутів в процесі соціалізації особистості. При цьому зазначається, що освіта як засіб засвоєння світу не повинна перетворюватися на замкнений контрольований простір, а має забезпечити розкриття творчого потенціалу особистості, її інтелектуальний розвиток. Більшість авторів, таким чином, розглядають її як процес, який, певною мірою, виводить людину за межі буденності, як своєрідний соціокультурний феномен, унікальну систему та спеціальну сферу соціального життя [5, 14]. Проте, на нашу думку, освіта в сучасному світі перетворилася на феномен повсякденності, є одним з елементів її структури, які, в свою чергу, відбивають засоби вкоріненості людини в бутті. Тому задля більш повного усвідомлення змін, які відбуваються в освітній сфері та більш адекватної реакції на них, актуальним є осмислення проблем освіти саме в контексті її вбудованості в повсякденне життя людей.

Мета статті – соціально-філософський аналіз сучасної освіти як феномена повсякденності. Для її реалізації необхідно виконати наступні завдання: з'ясувати сутність категорії «повсякденність», розкрити структуру повсякденного життя людини, визначити місце і роль сучасної освіти в структурі життєвого світу особистості.

Термін «повсякденність» з'являється в добу Нового часу завдяки М. Монтеню, який позначав ним пересічні, стандартні, зручні для людини моменти існування, які постійно повторюються, і тому є звичайними та зрозумілими. Категорія повсякденності – одна з ключових в епоху модерності, оскільки визначає досвід людства в межах соціокультурної ситуації ХІХ-ХХ ст. Але як предмет дослідження повсякденність набуває універсальних рис, і є ознакою будь-якої епохи та культури.

Самостійним об'єктом філософського аналізу повсякденність стає тільки в ХХ столітті. Вперше починає дослідження повсякденності в межах феноменології Е. Гуссерль, який ввів в науковий дискурс поняття «життєвого світу», вказуючи на необхідність подолання кризи сучасної

йому науки шляхом подолання розриву її з реальним життям людей. У Гуссерля цей життєвий, повсякденний світ стає універсумом смислів. Саме завдяки Гуссерлю повсякденність набула статус самостійної реальності, яка має фундаментальне значення. Сучасне розуміння повсякденності базується також на ідеях феноменологічної соціології А. Шюца, соціології знання П. Бергера та Т. Лукмана, структурного функціоналізму Р. Мертона.

Історико-філософський аналіз розробленості проблеми повсякденності, її змісту й структури, дозволяє зробити висновок, що більшість філософів зосереджуються на осмисленні негативних аспектів цього явища. Так, М. Гайдегер в якості основних модусів повсякденності представляє «балаканину» як порожню необґрунтовану мову, «цікавість», «заклопотане улаштування». Ці модуси є далекими від справжнього людського, тому повсякденний світ у німецького філософа постає як світ недійсності, безпідставності, публічності та розгубленості. Гайдегер звертає увагу на той факт, що людину постійно супроводжує стурбованість сьогоденням, яка перетворює людське життя в боязливі клопоти, в животіння повсякденності. Однак, незважаючи на це, людина намагається затриматися в наявному, уникнути смерті [8].

Песимістичний погляд на повсякденність панує й в філософії екзистенціалізму. А. Камю наділяє повсякденне життя такими характеристиками, як абсурдність, безглуздість, невіра в Бога та індивідуальне безсмертя, наголошуючи при цьому на абсолютній відповідальності людини за своє життя, необхідності бути творцем свого повсякденного вибору і самої себе [6]. І хоча ряд мислителів дотримуються більш оптимістичних поглядів щодо повсякденності, в цілому повсякденність асоціюється з вторинним, нижчим рівнем людського буття, буденністю, рутиною, яка протиставляється святу та пригоді (Г. Зіммель), з загальнодоступними формами діяльності на противагу її вищим, спеціалізованим формам. Повсякденність насамперед виступає як зрозуміла і тому нецікава дійсність, на відміну від ідеалу. Деякі сучасні дослідники, визначаючи повсякденність як один з процесів життєдіяльності людини, який виявляється у звичних суспільних ситуаціях, наголошують на його принциповій нереклексивності [1] та підкреслюють той факт, що повсякденність зазвичай не фіксується нашою свідомістю, її починаєш помічати тільки, коли стикаєшся з іншими культурами [4].

Деяко зневажливе ставлення до повсякденності заважає повноцінній філософській рецепції щодо механізмів самовідтворення «життєвого світу» людини та його структури. А зведення структур повсякденності до побуту та до взаємодії з оточуючим предметним світом не дозволяє розглянути її глибинні сенсоутворюючі елементи. Одним з таких модусів повсякденності сьогодні виступає освіта, хоча сучасною вітчизняною філософією освіти вона не розглядається в даному контексті.

Говорячи про сучасну освіту як феномен повсякденної реальності людини, слід наголосити, що не можна зводити повсякденність до позалогічного й позарефлексивного буденного досвіду, який не дає проявитися особистісному началу. Можна цілком погодитися з Л. Усановою, що повсякденність в постмодерному світі виступає «одним з конституюючих моментів культурного універсуму, через який здійснюється перетворення оточуючої дійсності людини в особливий особистісний світопорядок» [7]. Вона є безпосередньою реальністю людського буття, яка з одного боку, має складну багатшарову структуру, а з іншого – втілює «єдність, цілісність та неперервність життя особистості, виражаючи його наповненість подіями і розкриваючи значення конкретних подій життєвого процесу» [7].

Існування повсякденності – це процес постійного відтворення, конструювання життєвої реальності в діях, думках, вчинках людини, у процесі взаємодії з іншими людьми. Так, зміст повсякденного життєвого світу є сферою загальнозрозумілих значень, тих, які є очевидними. Але ці очевидності не є константою, вони змінюються з покоління в покоління, а разом з ними трансформується і повсякденність. Проте ці зміни не є тотальними, смислові очевидності минулого завжди присутні в сучасності, а це означає, що вони перебувають в процесі трансляції. Механізмом відтворення первісних смислів життєвого світу людини і виступає, перш за все, освіта як соціалізований процес передачі знання.

Як було зазначено вище, повсякденність як сфера безпосередності, в якій людина живе і діє, має досить складну структуру. В якості її основних складових елементів, на нашу думку, можна виділити наступне:

- сукупність звичайних дій, спрямованих на задоволення первинних базових потреб (споживання їжі, виконання гігієнічних процедур, облаштування житла, турбота про здоров'я);

- сукупність дій, відносин, структур поведінки, що пов'язані з індивідуальними переживаннями та міжособистісними контактами (сфера комунікації, дозвілля);

- система життєвих орієнтирів – моральні норми, цінності, звички, пріоритети, смаки;

- освіта як інституціолізований процес оволодіння попереднім досвідом, який втілений у знаннях, вміннях і навичках та механізм відтворення людської життєдіяльності, спочатку на індивідуально-особистісному і потім – на суспільному рівнях;

- праця як засіб самореалізації, самовтілення особистості в наявному бутті та джерело задоволення потреб людини.

Сучасна освіта різного рівня складає фундамент повсякденності людини не тільки в дитячому та юнацькому віці, де вона займає більшу частину життєвого часу, але й в зрілому віці, оскільки динаміка змін навколишнього світу сьогодні вимагає реального продовження навчання протягом життя. В той же час, однією з ключових ознак повсякденності є її

інтерсуб'єктивність. Сама «реальність повсякденного життя виступає як інтерсуб'єктивний світ, який людина розділяє з іншими людьми» [2, 133]. Тобто, особистість в своєму життєвому світі постійно знаходиться в ситуації долучення до досвіду Іншого і разом з тим, має можливість фіксувати своєрідність свого досвіду по відношенню до інших існуючих досвідів. Сферою зосередження цих процесів в структурі повсякденності і виступає освіта.

Останні два десятиліття в системі української середньої та вищої школи постулюється впровадження нової освітньої парадигми, суть якої полягає у зміні ролей учасників освітнього процесу, конструюванні в процесі навчання суб'єкт-суб'єктних відносин, де викладач виступає в ролі того, хто допомагає вчитися, а не навчає, а підлітки та студенти самі відповідають за своє навчання. Незважаючи на довготривалі спроби реформ, які у вищій освіті були започатковані долученням національної освітньої системи до Болонського процесу, можна констатувати невіршеність головних завдань її реформування. Освітяни і науковці сьогодні змушені констатувати відірваність системи підготовки фахівців від реальних вимог і потреб ринку праці, невідповідність змісту і якості освіти реальним запитам виробництва та бізнесу, застарілість і неефективність підходів і методів викладання. Звідти - відсутність у студентів мотивації та інтересу до навчання і, як наслідок сукупності всіх вищезгаданих проблем – низький рівень знань у випускників шкіл та продукування українськими університетами «спеціалістів», що не мають навичок ані стратегічного мислення, ані практичного вирішення завдань в сфері своєї професійної діяльності. В сучасному суспільстві виникає певне відчуження офіційно діючої системи освіти від інтересів і цінностей людей. Однак, причинами невдачі реформ є не тільки неефективна освітня політика, але й об'єктивний характер природи повсякденності, структурою якої є освіта.

В повсякденному житті людина орієнтується на наочні та очевидні речі, їх відносини і дії, які безпосередньо феноменологічно виявляються, а не на приховані сутності та опосередковані зв'язки, що дозволяють теоретично пояснити їх дійсне походження. Тому нові парадигми та теорії освітнього процесу не сполучаються з традиційними стереотипами, що існують в освітній практиці. Згідно з останніми не учень або студент є центром освітнього процесу й не його прагнення і дії, що спрямовані на самозміни є глибинною суттю й змістом процесу навчання, а навпаки – головним є педагог, його пояснення, демонстрації, вказівки та контроль їх виконання, а також оцінки як примарне відображення досягнень, предмет гордості чи розчарувань. Але слід звернути увагу, що в контексті повсякденності ці стереотипи є очевидними настановами обох учасників освітнього процесу. Як педагог, так і сам учень сприймають останнього не як суб'єкта навчання, а як об'єкт прямих директивних та опосередкованих маніпулятивних впливів. Так, напевно, і буде до того часу, коли учень

дійсно не перетвориться на повноцінного і автономного суб'єкта своєї освітньої діяльності, який майже не потребує вже педагогічного керівництва, настанов і супроводжуючої допомоги. Проте це потребує насамперед трансформації тієї особливої онтологічної модальності людського буття, за допомогою якої окрема людина долучається до загального світу та стає її невід'ємною частиною, в якій закріплюється нормативність людського способу існування та формується спосіб життя, і яку сучасна наука визначає категорією «повсякденність».

Зміна парадигми в сфері освіти стає дійсно можливою тільки, якщо змінюється фокус сприйняття та засоби мислення тих, хто залучений до освітнього процесу. Так, Дж. Брунер пояснює: «розмірковуючи про практику шкільної (та й не тільки шкільної) освіти, ми повинні взяти до уваги ті імпліцитні уявлення про характер процесу навчання, які вже є у його учасників (педагогів та учнів). Справа в тому, що ці уявлення виявляються реально вплетеними в існуючий навчально-виховний процес. Будь-які спроби якимось змінити його у відповідності до наукової теорії натикаються на спротив існуючої практики. Якщо спроба запровадити інновації виявилася вдалою, то це означає, що вдалося перемогти внутрішній спротив, замінити колишні інтуїтивні уявлення новими ідеями, що витікають з експліцитної теорії» [3, 65]. Отже, всі намагання за допомогою будь-яких реформ подолати кризу сучасної освіти ззовні будуть неефективними до того часу, доки природнім шляхом не відбудеться зміна самоочевидностей свідомості, схем типізації об'єктів соціального світу, апробованих життєвих форм.

Висновки. Сферою індивідуального цілісного буття людини, просторово-часовим континуумом її самовизначення постає повсякденність. Вона є сферою людського буття, що відрізняється особливою формою інтерсуб'єктивного сприйняття та осмислення світу. Одним з основних структурних елементів життєвого світу особистості, феноменом її повсякденної реальності є освіта як певна життєва форма існування механізмів перетворення досвіду Іншого у свій власний досвід або усвідомлення свого унікального досвіду у співставленні з іншими можливими. Освіта сьогодні є прикладом соціальної інституції, яка перетворилася на структуру іманентного, звичного людині життєвого світу, що конституїрована самими учасниками. Це створює труднощі в процесі реформування сфери освіти, оскільки в ній присутні певні традиційні настанови, природньо притаманні структурам повсякденності. З іншого боку, саме в останніх утримуються традиційні смисли і цінності, завдяки яким відбувається відтворення «культурного коду» суспільства в прийдешніх поколіннях. З огляду на це, проблеми сучасної освіти в контексті розгляду феноменів повсякденності потребують подальшого соціально-філософського осмислення.

Ключові поняття: освіта, повсякденність, життєвий світ, особистість, суспільство, освітній процес.

Література

1. Божков О.Б. Повседневность и практики: к уточнению понятий// Социологический журнал. – 2014. – № 4. – С. 133-154.
2. Бойко О.П. Повсякденність як філософська категорія та феномен суспільного життя //Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 50. – С.129-136.
3. Бруннер Дж. Культура образования. – М.: Просвещение, – 2006. – 223 с.
4. Волков В., Хархордин О. Теория практик. СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. – 298 с.
5. Гриневич Л.М. Поняття «освіта», «розвиток освіти», «освітня політика» в сучасному науковому дискурсі //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2015. – № 1-2 (42-43).
6. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: Пер. с фр. – М.: Политиздат, 1990.– 415 с. – (Мыслители XX века).
7. Усанова Л. Структури повсякденності в системі соціальної реальності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2039/1/Usanova.pdf>
8. Хайдеггер М. Бытие и время /Пер. с нем. В. Бибихина. – 4-е изд. – М.: Академический проект, 2013. – 460 с.

Паскалова М. І.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Військова академія (м. Одеса)

МІСЦЕ ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА

Сьогодні освіта України переживає далеко не найкращі часи. На всіх її ланках суттєва нестача матеріального забезпечення, відчутний дефіцит професійних, досвідчених педагогів які насправді боліли б за свою справу. Причин які зумовили таку гнітючу картину багато, вони різнопланові і кожна із них потребує складних шляхів вирішення. Однак, хотілося б зупинитися на проблемі, яку сьогодні ані чиновники у сфері освіти, ані керівництво вузів на місцях, навіть, не вважають за таку. Хоча історія вже неодноразово доводила помилковість такої думки.

В своїй доповіді хочу звернути увагу на проблему катастрофічного скорочення циклу гуманітарних дисциплін при навчанні не гуманітарним спеціальностям.

На вимогу Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII який прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 р. навантаження